

## **GARŚĆ** (273) *sb f*

**garśc** (211), **garzśc** (58), **garzc** (2), **garć** (2); *garśc BierEz, RejRozpr, LibMal (5), RejJóz, GliczKsiąż (3), RejWiz (2), Leop (2), RejZwierz (6), BibRadz, KochSat, Mącz (7), GórnDworz (2), RejPos, RejZwierc (2), KochMon, WujJud (3), BudBib (9), HistHel, StryjWjaz, CzechRozm, PaprPan (4), KochOdpr, Oczko (8), KochPs (2), SkarŻyw (6), StryjKron, ReszPrz, WisznTr (2), PudłFr, ArtKanc, GórnRozm, KmitaPsal, Calep (5), GostGosp (4), KochCz, OrzJan (7), WyprPl, LatHar (2), KołakCath, KołakSzczęśl, JanNKar, PowodPr, CzahTr (3); garć RejKup; garśc : garzśc : garzc : garć FalZioł (67 : 58 : - : -), BielKron (3 : - : 1 : -), SienLek (33 : - : - : 1), GrochKal (1 : - : 1 : -).*

*garśc (62), garśc (1); garsć : garśc SienLek (18 : 1). ◇ garśc- (48), garsć- (22); garśc- RejWiz (2), Mącz, SienLek (15), WujJud (3), Oczko (5), KochPs (2), SkarŻyw (2), ReszPrz, WisznTr, ArtKanc, GostGosp, WyprPl, LatHar, KołakCath, KołakSzczęśl, JanNKar, CzahTr; garsć- RejZwierz (5), BielKron, GórnDworz (2), RejPos, RejZwierc (2), CzechRozm, PaprPan (2), GrochKal, PowodPr; garśc-: garsć- BudBib (4 : 4), OrzJan (4 : 2).*

*sg N garsć (15). ◇ G garści (57). ◇ A garsć (89). ◇ I garścią (14). ◇ L garści (73). ◇ pl N garści (1). ◇ G garści (3). ◇ A garści (20) [w tym: dwie garści (9)]. ◇ L garści(a)ch (1)*

*Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.*

1. *Dłoń złożona w sposób umożliwiający zaczerpnięcie, uchwycenie, objęcie czego; pugillus PolAnt, Cn; manus PolAnt; pugnus Cn (57) : wzyall mv thefz vlka pyenyedzi nyemalo zgarzfczy LibMal 1547/124v, 1547/126; RejWiz 52v; RejZwierz 68v; Mącz 304b; Kto zmierzył garścią fwą wody/ á niebiofá piędzią rozpráwił? BudBib Is 40/12; Y z ciągnął Cheruw rękę fwoię z poórzodku cheruwow do ognia [...]/ á wziáwfyz dał do garsći obleczónego w płócienne (fzáty) BudBib Ez 10/7, Ez 10/2; Wy z złotych kubkow pijecie/ á on fię garsćią wedle potrzeby wody nápił. SkarŻyw 52; Argyranche – Namazanie garzfczy grofzem. Calep 94a, 342a.*

*I sg w funkcji okolicznika miary: »garścią« = po trosze, mało (4): Pług. TV pátrz iáką fowitą/ lichwę s tego mamy/ Garścią kęs rozrzuciwfzy/ korcem odbieramy. RejZwierz 138v; By fie pánie garćią bráło/ Bá nie będfziec przybywáło RejZwierc 234v, 235; PowodPr 62.*

*Zwroty: »mieć w garści« = mieć pod ręką (1): y iefliby fye im [chorym] do mdłóści zánofiło/ mieć Morfelle w garsći Oczko 28v.*

*»w garśc nabrac« (1): A gdy záfię wzgorę chćiálá/ Co moglá w garśc ich nábráá BierEz Q3v.*

*»ując w garśc« (1): Iabym rádžil poftárác fie o ftárym mieczu: Coby go to mógl viąc czyfiće w garsći obie WyprPl B.*

*»z garsći wydzierác« (1): ták nam broń nálfę z garsći práwie wydzieráfz/ ábyfmy gardł twoich nie bronili. OrzJan 29.*

*W przen (11) : (did) Zephira zaľlichnawfzy fuka na hausknechta (-) A czo to łotrze markoczeľz A o czo fie tak kłopczeľz A Czo tobie trzeba myľfić Ty fwe pańftwo w garć możeľz skrić RejJóz C5v; Lecz zazdrościwy Smok/ ktory mniema áby ſwiát wfzyftek w garsći nofił/ á przycifnác do złego mógl/ dobrze żyw był SkarŻyw 14; ArtKanc K11; choć czego nawięcey wozámi/ ľzkutą/ w rzádfić náwoziľz/ nierząd garsćią rozniefić GostGosp 148.*

*Zwroty:* »w garści być« = *zależec od czyjejs woli* [szyk zmienny] (2): Czyli to ołobnéy łálce nád łobą przyznáwác nie mamy? że to iuż w garści teraz iest wálzény/ kináwłzy na łtronę przyiáźniá obłudną Turecką/ wyzuc łie z tych sídeł przymiérza iego *OrzJan* 15; poniewáz turkom Carz Turecki łam práwem iest/ łam łprawiedliwóściá [...] y poniewáz zóná/ máiętnóść/ dźiatki/ łá w garści v niego: nie baczę záprawdě/ coby ie ná woynie podžégác [...] miáło *OrzJan* 45.

»w garść chytać« = *gronic za zarobkiem* (1): Bo Doktorowi y miłtrzowi/ ani łie godzi/ ani potrzebá yełt piłkáyac wgarsć chytác. Lepyeyci the opátrzyć dla záchowánýa rzeczy połpolitey/ niź inłłe dla káženýa á rołprołłeny *GliczKsiąż* Lv.

»w garść piszczec« = *żałowac straconej nadziei* (1): Bo iednák czymkolwiek płáci Drugá połowicę tráci A gdy łie domek wyniłłczy Tedy ty pánie w garłć piłczy *RejRozpr* H4.

»garściá sypac« = *hojnie dawac* (1): Ano co Więc z nędzniká y s łkory wygnábiá/ To Więc tám gárłciá łypá gđzye bębniá á trąbiá. *RejWiz* 19.

»trząsnác [kogo] w garści« = *zniszczyć, zgubić wszystkich* (1): Pátrzcíe iáko ten trząłnł w gárłci tych to Szátáńłkich Miniłtrów. *ReszPrz* 75.

*Wyrażenie:* »w garści skryty« = *bardzo krótki* (1): Ty żywiefz czas nieprzeżyty/ A mój wiek iest w gárłci łkryty *KochPs* 57.

*Przen* (26) :

**a)** *O przemocy, niewoli, niebezpieczeństwie; manus PolAnt* (11) : *RejZwierz* 143; odkupię cię też z garłci okrutnikow. *BudBib Ier* 15/21; *PaprpAn* Bbv.

*Zwroty:* »być w garści« (2): *PaprpAn* Bb3v; a ono zóná v drugiego w gárłci/ córkę gwałcá/ oyczyzná gore *OrzJan* 135.

»w garść dawać« (1): Komu mię w garłć dáiefz/ o Boże moy? *LatHar* 152.

»w garść się dostać« (1) : Y náłzemu Iwoni gdyby łie w garłć dołtał/ Wierz mi chociaź przy łtárlzym wnetby cie wychwołtał. *PaprpAn* Aav.

»w garść wpaść« (1): Ephenor [...] By obaczył náłzego plebaná hárcuiac/ Odrzekłby łie iuż mi wierz łwey brohi nań wznołłic/ Bo kto w iego garłć wpádnie trudno łie wyprołłic. *PaprpAn* I3v.

»wybawic z garłci« (3): sługá twoy y łyn twoy (iełtem) iá/ przyćiegni á wybaw mię zgárłci [serva me de manu] krolá Arámłkiego/ y zgárłci krolá Izráełkiego *BudBib* 4.Reg 16/7, *Ps* 18/1.

**b)** *O posiadaniu* (10) : ktore [podarze] mi Potým zá zefłciem iego/ nie bez żalu mégo z gárłci iáko łpokoynému wyięto. *JanNKar* Bv.

*Zwroty:* »w garści [u kogo] być« = *mieć pewnośc posiadania* (1): Y ták [cesarz turecki] Wołółką ziemię połsiáđzy/ Węgierłką tákże ziemię podbiwłzy/ nie ieno tych ziem iuż wziętych zwyćiężcá/ ále y krolełtwá y páńłtwá twégo pánem łie liczy: y tak to w gárłci v łiebie byđż rozumie/ że też iáwnie powiáda *OrzJan* 75.

»w garści dzierzec« (1): Vbołtwo zá nie wáżymy/ Poki co w gárłci dzierzemy. *WisznTr* 25.

»mieć w garłci« [szyk zmienny] (4): *Górndworz* Dd4; dla odpufłzczenia grzechow dobrze czynic niechcecie: á iáko byłłcie iuż krolełtwo niebiełskie wgárłci mieli/ dla niego Bogu łłużyć/ albo łie go dołługowác włtydaćie. *WujJud* 108, 69 marg, L14v.

»z garści wydrzeć (a. wydzierać)« (3): Szwedowie was przes morze fięgaia/ A Iflanti wam prawie z garści wydzieraia. *KochSat* A3v; że im ziemię dárována y práwá oney Ziemie/ y nabożeńftwo ku niey też przywiązáne z garści wydárł *CzechRozm* 84v; *OrzJan* 17.

c) *O władzy Boga nad światem* (5) : Bym fie fkrył w ziemię przepási / Choć w iáfne żorze/ Choć w buyne morze/ Závždyć będę w gárści. *WisznTr* 27.

*Zwroty*: »w garści trzymać« [szyk zmienny] (2): Tákci Pan Bog od wieku ten świat w gárści trzyma Y żywych y nie żywych wśytkich w mocy íwey ma. *KołakCath* C; *GrochKal* 7.

»w garści zamykać, zawierać« (1 : 1): ktory niebo y ziemię w gárści závierałz/ rácz wípomnieć ná niezmierną boleść *LatHar* 292; *KołakSzczęśl* A2v.

2. *Tyle, ile się w garści zmieści, ile garściq można objąć; complexio quae manu fit Cn* (205) : *GliczKsiqż* Iv; *Manualis* - Pełnagarśc, ilo w garśc mozełz zawrzecz. *Calep* 638a.

*garść czego* (182): Wezmi [...] rozinkow drobnych tzo cztyrzy z ote [!] zaważą/ to íeft: dobrą garśc *FalZioł* I lc; Wezmi korzenia rzepikowego/ fzałwiyey/ primule veris: to íeft/ pirwońki/ każdego gartz *FalZioł* I 4d; NAprzod, wezmi mleczu wyfokiego. 6. garści/ podroźniku. 3. garści *FalZioł* II 18a; Wezmi mleczu wyfokiego/ fiołkow czyftych/ [...] wśytkie<sup>80</sup> rowno po poł vncijey/ líftkow fene poł trzeci garści *FalZioł* II 2fb, I 2b, llb, 13c [2 r.], 21c, 31a (38); Item zeznała yłch [...] wefpolek zmydlem wífchey opíłłanym schaffranu wázel wpapyerzą wýła y dała go garśc kźyqdu Staníflavovi [...] za dlug *LibMal* 1544/91v, 1544/84, 1546/116; *RejKup* aa8v; *GliczKsiqż* Iv; z ktorych íeden weźmie garśc pełną białey mąki y oleiu/ y wífyłtko kádzidło/ á położy pámiąthkę na ołtarzu *Leop Lev* 2/2, 10/2; *RejZwierz* 107v; Aley to świerzb wypádzá z wnątrza: weźmi pięć párćicu garśc/ á warz go w koźim mléku *SienLek* 133v, 55v, 100 [2 r.], 102v, 106v, 117 (25); *BudBib Lev* 2/2; *Oczko* 5 [3 r.], 20v, 32; Z gárści ziarn táki vrodzay wítanie/ Ze/ íáki z Cedrów ízum ná Libánie/ Táki chrzęft kłólow po górách wśędzie/ Y po nízinách obfitych będzie. *KochPs* 106; *SkarŻyw* 480, 570, 571; *CzahTr* F3v [2 r.]. Cf *Wyrażenie, Wyrażenia przyimkowe*.

*W charakterystycznych połączeniach*: *garść cała* (2), *dobra* (4), *pełna* (5); *rowno garść* (poł garści) (3); *rowno po garści* (10); *połtory, półtrzeci garści*; *garść brać* (3), *dać, mieć, nabrać, porwać, (u)warzyć* (4), *włożyć* (5), *wsypać* (2), *wziąć* (130), *zjeść*.

*Przysłowia*: *bibl.* [*Eccle* 4/6] Lepřać íeft garśc z odpoczynienim/ níż obie pełne ręce s pracą a trapienim dułze. *BielKron* 80.

Bo to ítára przypowieść/ my ízczypty cudzego/ A dyabeł pełną garścią/ náchwyta náłzego. *RejZwierz* 129, 103; żeby był hoinym w życiu/ ízczodrym w rozdawániu káždemu/ á nie ízczypty/ ále czálą garścią *GórnDworz* li2v; *RejPos* 253v. [*Ogólem* 4 r.].

*Wyrażenie*: »poł, połowica garści« [*w tym: czego* (37)] (37 : 1): Wezmi foku opichowego dziewięć łyżek, íelenich íęzikow, boragowych kwiatkow/ każdego połgarści *FalZioł* I 8b; Wezmi kwiatkow lewa<sup>n</sup>dulowych/ maiorany/ koczenkow z Arabijey/ każdego ínich po połowiczi garści *FalZioł* I 75c; Wezmi ízczawiu z połgarści albo íako wiele chczelz *FalZioł* IV 46a, I 2b [2 r.], 3c, 5a, 11b, 13c [2 r.] (35); Weźmi Biedrzeńcu/ Bukwice/ Ruty/ Kopru/ Izopu/ Cámbru/ po połgárści albo po cáley koźdego *SienLek* 39v; *Oczko* 33.

Wyrażenia przyimkowe: »po garści [czego]« [w tym: po poł garści (18)] (72): wezmi bylicze y zielenich ięzykow rowno po garści *FalZioł* I 9a; Wezmi [...] paprotki/ korzenia fołnki/ liftkow íenes/ każdego po połtory garfczi *FalZioł* I 28d; Tych wżytkich pod iedną miarą/ po garźci, albo po dwu/ albo po czym chczefz íkray wżytki drobno *FalZioł* II 19c; tedy małz wziąć [...] bożego drzewka/ bylicze/ każdego z nich po dwu garźci *FalZioł* V 27v; Takiefz wezmi náfienia/ albo lińcia włońkiego kopru, ízańty, oboygá po dwu garźciach *FalZioł* V 36v, I 1c, 3d, 13b, c, 16c (61); áby wzięli po garści popiołu s kominá á rzućili w niebo przed Fáráonem *BielKron* 29v; *SienLek* 39v, 104v, 112, 113v, 117, 120v, 162; Owcom po garści wełny użynał przy głowie *KochMon* 28; *Oczko* 32v, 33.

»z garść [czego]« [w tym : z poł garści (2)] (10): Wezmi iądrék włońkich orzechow, zgarźć *FalZioł* V 88v, I 13d, 50b, 76d, 77a, IV 46a, V 77, 78y; Náthłucz cebule iż iey ze trzy gárści będzie *SienLek* 175v, 56.

a. O zbożu lub innych roślinach: tyle, ile obejmie się dłonią (przy żęciu sierpem); *manipulus Mącz*, *Calep*, *Cn*; *fasciculus Mącz*, *Cn*; *donarium Mącz* (15) : *Manipulus*, *Garść*/ *Snopeczek*/ *wiązánká* *proprie*, Ták wiele yáko żeńcá zaráz fierfpem vrznie/ *Garść. Mącz* 208a, 95b; *Calep* 636a; *Len*/ *konopie*/ máią brác ták coby każdy ínop mniefy ani więcey nie czynił iedno garść *GostGosp* 124, 52, 112.

*garść czego* (6): tedy kápłanowi przynieńcie Omer pierworodnych zboż z żniwá wálzego. (*marg*) O them pátrz w 2. Moi. 16. v. 16. Acz thu niektorzy wykłádáią/ *Garść kłółow*. (–) *BibRadz Lev* 23/10; ale Woiewodzie pośłał konopi garźć/ przęlicę y záięczy kozuch *BielKron* 353v; *Fasciculus olfactoriolum* [!], *Garść kwiecia do woniániá*/ *Rownianká. Mącz* 119b, 209b, 373d; *BudBib Ruth* 2/16.

*W przén* [czego] (2) : Nie dár iáki kófztówny/ to íeft/ klinot drogi Ofiáruięc moy Pánie z tey ítrapioney drogi. Ale garść pieśni nowych *KmitaPsal ktv*; *Wiérśzów* ci fwoich garść niemáłą niofę/ *Któré*/ byś wdzięcznie przyiął/ o to prófzę. *PudłFr* 15.

3. *Niewielka ilość, mała liczba, mały kawałek* [kogo, czego] (11) : *HistHel* B2; *Perłki Krol Artáxerxes* od chłopká próftego/ *Przyiął wdzięcznie garść wody*/ widząc ízczyrość iego. *StryjWjaz* A2v; *KochOdpr* C2v; *SkarŻyw* 103; Ták iż zá dziwnym foritowánim Bożym onę pięćdziefiát tyfiąc *Wołochow* y *Turkow*/ náńzych íześć tyfiąc/ a práwie garść ludzi pobiłá/ y rozgromiłá *StryjKron* 757; *GórnRozm* D3v; Ale cię to ínadź więcey/ *Krolu*/ boli/ Ze tá garść *Polłki* z inąd *Krolá woli*? *GrochKal* 13; *KochCz* Bv; *Garść Żydow*/ iáko wiele narodów *Chánáneyńkieh* wytráciłá? *OrzJan* 33; W liczbę wiemych poddanych prziyimi mię dżís twoich/ [...] A ią przy boku twoim garść *krwie mey* poniofę *CzahTr* G.

*W charakterystycznym połączeniu: garść ludzi* (3).

Wyrażenie przyimkowe: »z garść« (1): *Ktora rzekłá*/ żywy Pan Bog iż go nie mam tylko máki *zgarść*/ á oleiu trochę *BielKron* 84.